

UvA-DARE (Digital Academic Repository)

Mars of Hippocrates? Het dilemma van de militaire geneeskunde

[Bespreking van: L. van Bergen (2019) *Pro Patria et Patienti : De Nederlandse militaire geneeskunde 1795-1950*]

Klinkert, W.

DOI

[10.5117/TVGESCH2020.1.030.KLIN](https://doi.org/10.5117/TVGESCH2020.1.030.KLIN)

Publication date

2020

Document Version

Final published version

Published in

Tijdschrift voor Geschiedenis

License

CC BY-NC-ND

[Link to publication](#)

Citation for published version (APA):

Klinkert, W. (2020). Mars of Hippocrates? Het dilemma van de militaire geneeskunde: [Bespreking van: L. van Bergen (2019) *Pro Patria et Patienti : De Nederlandse militaire geneeskunde 1795-1950*]. *Tijdschrift voor Geschiedenis*, 133(1), 162-164. <https://doi.org/10.5117/TVGESCH2020.1.030.KLIN>

General rights

It is not permitted to download or to forward/distribute the text or part of it without the consent of the author(s) and/or copyright holder(s), other than for strictly personal, individual use, unless the work is under an open content license (like Creative Commons).

Disclaimer/Complaints regulations

If you believe that digital publication of certain material infringes any of your rights or (privacy) interests, please let the Library know, stating your reasons. In case of a legitimate complaint, the Library will make the material inaccessible and/or remove it from the website. Please Ask the Library: <https://uba.uva.nl/en/contact>, or a letter to: Library of the University of Amsterdam, Secretariat, Singel 425, 1012 WP Amsterdam, The Netherlands. You will be contacted as soon as possible.

UvA-DARE is a service provided by the library of the University of Amsterdam (<https://dare.uva.nl>)

Leo van Bergen, *Pro Patria et Patienti. De Nederlandse militaire geneeskunde 1795-1950* (Vantilt; Nijmegen, 2019) 371 p., ill., €29,50 ISBN 9789460044465

Mars of Hippocrates? Het dilemma van de militaire geneeskunde

In 2015 ging onder auspiciën van het Nederlands Instituut voor Militaire Historie in Den Haag een historisch onderzoeksprogramma van start over de Nederlandse militaire geneeskunde. Het programma omvatte een tweetal proefschriften, een over de bijzondere vorm van geneeskunde tijdens de Koude Oorlog en een over de inzet van artsen en verpleegkundigen tijdens Nederlandse militaire missie in het buitenland in de jaren 1990-2010. Aan beide wordt nog gewerkt. Hiernaast verscheen in 2019 de omvangrijke studie van Leo van Bergen over de Nederlandse militaire geneeskunde in de periode 1795-1950.

Weinig Nederlandse historici zijn zo ingevoerd in de problematiek op het snijvlak van militaire en medische geschiedenis als Leo van Bergen. Hij vestigde zijn naam met een proefschrift (1994) over het Rode Kruis en vraagstukken van oorlog en vrede tussen 1867 en 1945 en vijf jaar later met een aangrijpende analyse van het fysiek en psychisch lijden van de soldaten tijdens de Eerste Wereldoorlog, *Zacht en eervol*. Vele publicaties over militair-medische

thema's zijn sindsdien uit zijn pen gevloeid.

Met *Pro Patria et Patienti* geeft Van Bergen niet alleen een overzicht van organisatie en optreden van dit onderdeel van de Nederlandse krijgsmacht, maar snijdt hij ook een kernthema van de militaire geneeskunde aan: de rol van de arts in een geweldsorganisatie. Met andere woorden: de spanning tussen de eed van Hippocrates, verplicht vanaf 1878, en de officiers-*eed*, die het belang en de inzetbaarheid van de militaire organisatie vooropstelt. Dat dit moeilijke vraagstuk de militaire artsen veel bezighield, juist omdat dit het hart van hun professioneel handelen betreft, toont Van Bergen aan door in deze studie aandacht te besteden aan een tweetal rechtszaken: ten eerste (1915-1916) tegen de officier van gezondheid C.M. Beukers die weigerde namen te geven van militairen die hij behandelde tegen geslachtziekten en ten tweede (1933-1934) tegen zijn collega H.C. Bos, die tijdens de munitiehandel op de *Zeven Provinciën* medisch handelen liet prevaleren boven gewapenderhand optreden tegen de muiters (pp. 181 en 206 respectievelijk). Beukers was

in hoger beroep door het Hoog Militair Gerechtshof vrijgesproken, Bos werd wel veroordeeld omdat hij als officier had verzaakt. Beide zaken zijn exemplarisch voor de lastige positie van de militair-arts. Deze problematiek komt als een rode draad in Van Bergens werk terug en vormt daarmee een belangrijk element dat het boek laat uitstijgen boven een organisatiegeschiedenis.

Van Bergen is duidelijk in de begrenzing van zijn onderzoek in tijd: 1795-1950, een tijd waarin oorlogvoering revolutionair veranderde. Zo is hij dat ook in studieobject met een beperking tot land- en zeemacht – koloniale legeronderdelen blijven dus buiten beschouwing – en in medische groepen. De tandheekundigen, dierenartsen en apothekers vallen er immers buiten. Er blijft dan echter nog voldoende over. Hij komt tot maar liefst zes hoofdvragen (p. 24), waarvan die over de driehoeksrelatie tussen militair arts, de patiënt en de militaire organisatie het boeiendst zijn. Hierop is ook de titel van het boek gebaseerd. Daarnaast analyseert Van Bergen het medische handelen van de artsen in vredes- en oorlogstijd, hun opleiding en de wederwaardigheden van de Dienst waartoe zij behoorden.

1814 geldt als oprichtingsjaar van de Nederlandse Militair Geneeskundige Dienst, maar Van Bergen laat in het eerste hoofdstuk duidelijk zien dat een combinatie van Franse invloeden en Verlichtingidealisme al in 1795 tot de eerste voorschriften en structuren voor medische zorg bij de krijgsmacht leidden. De arts Sebald Brugmans (1763-1819) kan als vader van deze Dienst gelden. Zijn organisatietalent legde de basis voor een systeem van medische zorg voor militairen, hoe gebrekkig de middelen en kennis ook

waren. De lakmoesproef was de slag bij Waterloo, toen in korte tijd tienduizenden gewonden vervoerd en verpleegd dienden te worden. Naar de middelen van die tijd was het resultaat niet onbevredigend: 10% van de gewonden bezweek. Op veel kleinere schaal vormde de Belgische Opstand in 1830-1831 een *test case* voor de efficiëntie van de geneeskundige organisatie. Het ziekenhuis van 's-Hertogenbosch kreeg de centrale plaats in verzorging van vele honderden gewonden. In beide gevallen was het tekort aan artsen problematisch; het zou een chronische kwaal van de Dienst blijven. Hier kwam nog bij dat de militair arts noch als militair noch als arts hoog aanzien genoot.

Kort voordien, in 1822, kreeg Utrecht zijn Rijkshospitaal. Alleen daar konden militaire artsen worden opgeleid. Centralisatie werd noodzakelijk geacht om kennis, die specifiek was voor deze 'beroepsgroep', te bundelen en verder te ontwikkelen. Het duurde niet lang, of de discussie over speciale positie van de medicus in de krijgsmacht werd gevoerd (p. 54). Diende hij zich eerst en vooral te richten op het militaire belang van de overwinning of op het welzijn van de patiënt als individu? Ook over de plaats van de militaire geneeskunde naast of binnen de reguliere academische medische scholing werd verhit debat gevoerd.

In het vierde hoofdstuk laat Van Bergen goed zien hoe na 1850 de militaire artsen zich naast de ziekenzorg in de hospitalen, waarvan er in 1900 28 waren, gingen bezighouden met de keuringseisen voor dienstplichtigen en de preventieve geneeskunde. De idee van het militaire belang van een gezonde (mannelijke) bevolking vatte post, evenals aandacht voor psychische problematiek, aangeduid met

termen als hysterie en heimwee. Bovendien geeft Van Bergen context bij de relatie van de krijgsmacht met het Rode Kruis (1867) en de komst van de eerste verpleegsters (1910).

De tweede helft van het boek behandelt de rol van de militaire geneeskundigen in de grote conflicten van de twintigste eeuw: de problematische medische zorg tijdens de mobilisatie van 1914-1918 (hoofdstuk zes), de worsteling met allerlei tekorten in 1939-1940 (hoofdstuk negen) en de ultieme test tijdens jarenlange massale inzet in Indonesië in 1946-1950 (hoofdstukken tien en elf) toen opnieuw het wenselijke niveau van medische zorg niet gehaald kon worden en de vraag in hoeverre de Indonesische bevolking

medisch geholpen moest worden dringend was.

Van Bergen heeft veel meer gedaan dan de geschiedenis van een bijzondere militaire organisatie beschrijven. Hij spreekt terecht in zijn ondertitel over 'de Nederlandse militaire geneeskunde', en die analyseert hij scherp en goed gedocumenteerd van binnenuit. Hij geeft deze echter ook haar plaats in de bredere omgeving waarin ze opereert. Dat maakt deze uitgave tot een waardevol boek, dat een belangrijke lacune in onze militair-historische en militair-medische kennis vult.

Wim Klinkert, Nederlandse Defensieacademie en Universiteit van Amsterdam